

Andrzej Szyszko-Bohusz

**RODZINA WSPÓŁCZESNA WOBEC WYZWAŃ
CYWILIZACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ.
MOŻLIWOŚCI POMOCY RODZINIE
W RÓŻNYCH SYTUACJACH ŻYCIOWYCH**

Współczesna cywilizacja naukowo-techniczna, obok niewątpliwych osiągnięć w zakresie dynamicznego rozwoju wielu dyscyplin naukowych, medycyny, technologii, udogodnień cywilizacyjnych, przepływu informacji etc. niesie z sobą również poważne zagrożenia i niebezpieczeństwa, których źródłem jest głęboki kryzys aksjologiczny, kryzys wartości moralnych, wywierający destrukcyjny wpływ na podstawową komórkę społeczną – rodzinę.

Nieomal wszystkie podstawowe sfery ludzkiej działalności noszą znamiona głębokiego kryzysu etycznego, kryzysu najwyższych wartości moralnych, wypracowanych przez ludzkość, o charakterze uniwersalnym, a więc: stosunku do Boga-Absolutu, stosunku do drugiego człowieka i jego niezbywalnych praw (prawo do życia, wolności, pracy, bezpieczeństwa, wszechstronnego rozwoju osobowości etc.), wreszcie kryzysu manifestującego się deprecjacją idei głęboko humanistycznych. Należą do nich zwłaszcza idee bezinteresownej pomocy, działania zgodnego z prawdą i szlachetnością, dążenie do wszechstronnego i nieskrępowanego rozwoju, przewyciężenie egoistycznej zachłanności, żądzy władzy, uległości nałogom, rozwijanie postawy zdolnej do wyrzeczeń dla wyższych celów społeczno-moralnych.

Przedstawiony w zarysie kryzys etyczny jest „kryzysem-matką, rodzącym kryzysy pochodne – rozległy i narastający kryzys ekologiczny oraz bez precedensu w historii wychowania, kryzys pedagogiczny, będący skutkiem drastycznego osłabienia wpływu wychowawczego na młode pokolenie, podstawowej komórki społecznej – rodziny oraz instytucji szkoły”¹. Wieloaspektowe, rozległe i głębokie

¹ A. Szyszko-Bohusz, *Państwo i społeczeństwo w epoce cywilizacji naukowo-technicznej XXI wieku. Wyzwania i zagrożenia*, [w:] *Państwo i społeczeństwo w XXI wieku. Rodzina wobec zagrożeń XXI wieku*, red. M. Leśniak, Kraków 2004.

transformacje ustrojowe, cywilizacyjne, społeczno-gospodarcze, polityczne oraz ideowe, charakterystyczne dla współczesnej epoki cywilizacji naukowo-technicznej, wywarły i wywierają nadal przemożny wpływ na strukturę i funkcjonowanie rodziny. „Badania socjologiczne dowodzą, że jednym z obszarów, gdzie negatywne skutki zachodzących transformacji są najbardziej widoczne i szczególnie odczuwalne jest rodzina”².

Liczne zagrożenia, na jakie narażona jest rodzina, budzą niepokój wielu znanych myślicieli, socjologów i pedagogów oraz przywódców Kościołów i wyznań europejskich – dla których stanowi ona podstawową wspólnotę religijną.

Tymczasem coraz bardziej uwidacznia się degradacja instytucji rodziny, co więcej, całej tkanki społecznej, będącej zabezpieczającą „otuliną” dla jej prawidłowego funkcjonowania. Niemal we wszystkich społeczeństwach europejskich pod wpływem liberalnej filozofii, szerzącej się przede wszystkim na płaszczyźnie społeczno-politycznej, następuje proces inwersji wartości i ról rodzinnych, przez co podkopywany jest fundament, na którym poprzez wieki budowano cywilizację chrześcijańską, nazwaną potem cywilizacją europejską. Konsekwencją tego procesu są niekorzystne zmiany modelu rodziny. Dotyczy to zwłaszcza jej podstawowych funkcji: prokreacyjnej (szczególnie w odniesieniu do spraw dzietności i wartości poczętego życia) oraz zasady nierozzerwalności związku małżeńskiego i stopniowej legalizacji związków nieformalnych (kohabitacja)”³.

Relatywizm etyczny kształtowany trendami globalnymi i hedonistycznymi wprowadził chaos pojęciowy, zaowocował m.in. alternatywnymi formami życia małżeńskiego i rodzinnego, powodując określone konsekwencje takiego stanu rzeczy. Czy jednak może być alternatywna forma dla małżeństwa, dla rodziny?⁴ Nie może nie budzić grozy upiorna wizja patologicznych eksperymentów oraz „alternatywnych wariantów” form małżeństwa i rodziny, opisana w źródłowej pracy Lucjana Kocika zatytułowanej *Wzory małżeństwa i rodziny*, przy czym na szczególną uwagę zasługują rozdziały dotyczące „zagrożeń dotychczasowego wzoru małżeństwa i rodziny” (rozd. X) oraz „hybrydyzacji i neutralizacji etycznych związków małżeńsko-rodzinnych” (rozd. XI)⁵.

Przedstawiony zarysowo głęboki kryzys etyczny cywilizacji naukowo-technicznej rzuca światło na wyzwania stojące przed współczesną rodziną, wyzwania, którym często nie może sprostać, wyzwania powodujące groźne okaleczenia, dewiacje, rodzące groźbę rozkładu, okaleczenia, rozpadu. W aspekcie bytowym, materialnym niebezpieczeństwa te wiążą się z nadmiernym zaangażowaniem obydwojga rodziców w pracę zawodową, stanowiącą nierzadko konieczny warunek przetrwania, kosztem czasu przeznaczanego na bezpośredni kontakt z dzieckiem, wzmocnienie i kultywowanie więzi emocjonalnej, twórcze uczestnictwo w złożonym i trudnym procesie wychowania i kształcenia. Poważnym zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania rodziny oraz rozwoju młodego pokolenia jest nad-

² P. Kryczek, *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, Lublin 1997.

³ J. Usiądek, *Jednocząca się Europa a rodzina*, [w:] *Państwo i społeczeństwo w XXI wieku...*

⁴ T. E. Olearczyk, *Rodzina szansą rozwoju społeczeństw Europy*, [w:] *ibidem*.

⁵ L. Kocik, *Wzory małżeństwa i rodziny. Od tradycyjnej jednorodności do współczesnych skrajności*, Kraków 2002.

mierne napięcie, stały pośpiech, przytłaczający nadmiar różnorodnych zajęć i obowiązków, wiążący się z rosnącymi wymaganiami w zakresie edukacji i przygotowania do życia w procesie dynamicznych przemian typowych dla współczesnej cywilizacji. Zapracowani i znerwicowani małżonkowie, nierzadko skłócen i bliscy rozwodu, m.in. na skutek eskalacji niewierności i braku dojrzałości psychicznej do odpowiedzialnego małżeństwa, jak również instytucja szkoły, jakże często bazująca na anachronicznych, przeładowanych zbędnym materiałem programach nauczania i spychająca na margines wszechstronny rozwój osobowości młodzieży, a zwłaszcza jej sfery społeczno-moralnej, nie są w stanie zapewnić prawidłowego kształtu wychowania. Rodzi to zjawiska dewiacji i patologii, akceleracji, opóźnień w nauce oraz groźną eskalację przestępczości i samobójstw młodzieży.

Poświęćmy obecnie nieco uwagi możliwościom pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych. Na szczególną uwagę zasługuje tu rola Kościoła katolickiego, kładącego niezmiennie ogromny nacisk na religijne wychowanie młodego pokolenia w rodzinie tradycyjnej i zwalczającego konsekwentnie wszelkie odchylenia, „modyfikacje” oraz patologie w tym zakresie, zagrażające prawidłowemu funkcjonowaniu podstawowej komórki społecznej: związku mężczyzny, kobiety i potomstwa. Podkreślić należy doniosły wkład do nauki o rodzinie wniesiony przez papieża Jana Pawła II: „Kościół jest przekonany, że głosząc i pogłębiając naukę o rodzinie, spełnia posługę wobec całej rodziny ludzkiej. Zdradziłby człowieka, gdyby nie głosił swojego orędzia na temat rodziny”. Zaś w nowojorskiej siedzibie ONZ w październiku 1979 roku powiedział: „Żaden kraj na świecie, żaden system polityczny nie może myśleć o swojej przyszłości inaczej, jak tylko przez wizję tych nowych pokoleń, które przejmą od swoich rodziców wielorakie dziedzictwo wartości, zadań i dążeń, zarówno własnego narodu, jak i całej rodziny ludzkiej”. „Rodzina jest – zdaniem papieża – miejscem kształtowania się kultury chrześcijańskiej, europejskiej, socjalizacji życia i postaw prospołecznych”. Dlatego Jan Paweł II, nazywany Papieżem Rodziny, podjął cały szereg cennych inicjatyw na rzecz powstrzymania przyczyn ułatwiających rozpad tradycyjnej rodziny. Niewątpliwie najważniejszym tekstem papieskim jest Adhortacja Apostolska *O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym* z listopada 1981 roku, będąca owocem obrad Synodu Biskupów odbytego w Rzymie w 1980 roku⁶. Zdaniem Jana Pawła II, obrady biskupów z całego świata świadczyły o „żywym zainteresowaniu Kościoła sprawą rodziny jako podstawowej dziedziny życia ludzkiego”. W 1983 roku Stolica Apostolska ogłosiła Kartę Praw Rodziny, która wobec niebezpiecznych wyzwań wynikających z przeobrażeń kulturowych i nasilających się zjawisk antycywilizacyjnych sprecyzowała zadania współczesnej rodziny. Apeluje się w niej do wszystkich państw, organizacji międzynarodowych i osób zainteresowanych o szanowanie praw rodziny i zapewnienie rzeczywistego ich postrzegania⁷.

⁶ Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio* Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła Katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, Wrocław 2000.

⁷ *Karta Praw Rodziny*, przedłożona przez Stolicę Apostolską wszystkim ludziom, instytucjom i władzom zainteresowanym misją rodziny w świecie współczesnym, Rzym 1983.

Podjęta przez ONZ inicjatywa ogłoszenia roku 1994 Międzynarodowym Rokiem Rodziny została poparta przez świat chrześcijański. Nawiązując do tematyki rodziny, Jan Paweł II wydał *List do rodzin*, w którym ponownie przypomniał nierozzerwalny charakter małżeństwa i wspólnotowy wymiar rodziny.

Według papieża, rodzina stanowi podstawowy element propagowanej przez niego idei cywilizacji miłości, czyli nowego wymiaru i porządku miłości, konkurencyjnej do tzw. cywilizacji śmierci, której cechą charakterystyczną jest zanik bezinteresownej miłości⁸.

Z przedstawionych rozważań jednoznacznie wynika, że podstawową możliwością zaradzenia kryzysowi współczesnej rodziny tradycyjnej, trudnościom wychowawczym młodego pokolenia, jak również dewiacjom, wypaczeniom i patologiom życia rodzinnego jest wzrost świadomości rodziców oraz osób decydujących o statusie społecznym rodziny i wychowaniu, kształceniu i nauczaniu dzieci i młodzieży. Rozumiemy przez to przede wszystkim podniesienie świadomości rodziców w zakresie fundamentalnej wiedzy o wychowaniu w poszczególnych fazach rozwojowych dziecka, podstawowej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej – w ścisłym współdziałaniu z instytucją szkoły oraz Kościoła. Wzmoczona troska państwa w zakresie potrzeb materialnych, podniesienia poziomu wykształcenia i kultury ogólnej oraz pedagogicznej wszystkich rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem rodzin wielodzietnych, winna doprowadzić do wydatnego ograniczenia konieczności podejmowania przez obojga małżonków nadmiernych prac zarobkowych kosztem czasu poświęcanego potomstwu.

Konkluzją jest postulat pilnej intensyfikacji wysiłków w wymiarze państwowym, europejskim oraz globalnym, zmierzających do racjonalnego, opartego na wiedzy naukowej zaznajamiania rodziców z możliwościami przeciwdziałania negatywnym skutkom cywilizacji naukowo-technicznej na wychowanie młodego pokolenia. Podstawowej komórce społecznej – rodzinie tradycyjnej – należy zapewnić wielostronną i efektywną pomoc, wsparcie i ochronę.

Bibliografia

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.
Buttiglione R., *Rodzina – centralną kwestią naszych czasów*, „Ethos” 2001, Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II, nr 55.
Jan Paweł II, *List do rodzin*.
Jan Paweł II, *Familiaris Consortio*.
Jan Paweł II, *O małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 1983.
Jan Paweł II, *Rodzina wspólnotą życia i miłości*, „L'Osservatore Romano” 1997, [wyd. polskie], nr 7.

⁸ J. Usiadek, *op. cit.*, s. 47-48.

- Karta Praw Rodziny* przedłożona przez Stolicę Apostolską wszystkim ludziom, instytucjom i władzom zainteresowanym misją rodziny w świecie współczesnym, Rzym 1983.
- Kocik L., *Wzory małżeństwa i rodziny. Od tradycyjnej jednorodności do współczesnych skrajności*, Kraków 2002.
- Nicora A., *Karta Podstawowych Praw Unii Europejskiej*, [w:] *Rola Kościoła Katolickiego w procesie integracji europejskiej*, Gliwice 2001.
- Olearczyk T., *Rodzina szansą rozwoju społeczeństw Europy*, Kraków 2004.
- Olearczyk T., *Wychowawcze funkcjonowanie rodziny współczesnej*, Częstochowa 2001.
- Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, oprac. B. Gronowska, T. Jasudowicz, Toruń 1993.
- Ratzinger J., *Europa – jej duchowe postawy wczoraj, dziś i jutro*, przemówienie ogłoszone w Berlinie 28.11.2000, „Niedziela”, 14.10.2001.
- Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, red. P. Kryczek, Lublin 1997.
- Szyszkó-Bohusz A., *Państwo i społeczeństwo w epoce cywilizacji naukowo-technicznej XXI wieku. Wyzwania i zagrożenia*, Kraków 2004.
- Szyszkó-Bohusz A., *Nieśmiertelność genetyczna. Czy dziedziczymy świadomość?*, Kraków 1996.
- Unia Europejska a rodzina oraz Unia Europejska – kobiety*, Warszawa 1999.
- Usiadek J., *Jednocząca się Europa a rodzina*, Kraków 2004.
- Wielgus S., *Rodzina wobec współczesnych zagrożeń*, [w:] *Rodzina, źródło życia i szkoła miłości*, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2001.
- Ziemska R., *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1979.
- Ziemska R., *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1979.
- Życiński J., *Europejska wspólnota ducha*, Warszawa 1998.